

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

УДК: 809.434.1

DOI 10.33514/BK-1694-7711-2023-1(1)-245-249

Базарбаева Г.Д., Турдаалиева Г.Т.

Базарбаева Г.Д., Турдаалиева Г.Т.

Bazarbaeva G.D., Turdaalieva G.T.

**ЖАҢЫ СӨЗДӨР ЖАНА АЛАРДЫН КОМПЬЮТЕРДЕГИ ИШТӨӨ ФУНКЦИЯСЫ
ЖАНА КЛАССИФИКАЦИЯСЫ
НОВЫЕ СЛОВА, ИХ ФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ
НА КОМПЬЮТЕРЕ
NEW WORDS, THEIR FUNCTIONALITY AND CLASSIFICATION
ON THE COMPUTER**

Аннотация: Бул макалада маалымат технологиялары жаатындагы жаңы лексикаларды классификациялоо жана азыркы этапта компьютердик технологиянын терминологиясынын өнүгүшүнүн жана экстралингвистикалык шарттуулугунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо, анын андан ары өнүгүшүн болжолдоо маселелер каралат.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы классификации новой лексики в сфере информационных технологий и определения особенностей развития и экстралингвистической обусловленности терминологии компьютерных технологий на современном этапе, прогнозирования ее дальнейшего развития.

Abstract: This article discusses the issues of classifying new vocabulary in the field of information technology and determining the features of development and extralinguistic conditionality of the terminology of computer technology at the present stage, predicting its further development.

Негизги сөздөр: жаңы лексикалар, экстралингвистика, терминология, неологизмдер, маалыматтык технологиялар, семантика, стилистика.

Ключевые слова: новые словари, экстралингвистика, терминология, неологизмы, информационные технологии, семантика, стилистика.

Keywords: new dictionaries, extralinguistics, terminology, neologisms, information technologies, semantics, stylistics.

Илимий-техниканын революциясынын өнүгүшүнө, эл аралык байланыштардын кеңейишине, саясий жана коомдук өзгөчөлүктөргө жана массалык-маалымат каражаттарынын өнүгүшүнө ар бир доор өзүнүн лексикалык бирдиктери менен тилди байытат. Мындай жагдай – шарттарга байланыштуу неологизмдерди ич ара бир нече топко бөлүп кароо зарылчылыгы туулат. Бул макалада неологизм сөздөрдү колдонулуш чөйрөсүнө карай төмөнкүдөй тематикалык топторго бөлүштүрүп карадык.

Сөздүктөрдөн топтолгон изилденип жаткан материал тандалган неологизмдерди беш тематикалык топко бөлүүгө мүмкүндүк берет.

Белгилүү болгондой, кыргыз тили ар кандай контекстте жаңы түзүлүштөргө жана терминдердин колдонулушуна ар дайым ачык болуп келген жана болуп кала берет,

ошондуктан биздин ишибиздеги кээ бир сөздөр колдонулуш чөйрөсүнө жараша бир эле мезгилде бир нече тематикалык топторго кайрылышы мүмкүн. Бара-бара Интернет өзүнүн эрежелери жана тили менен өзүнчө аймакка айланып баратат.

Интернет колдонуучулардын тилин издөө барган сайын кыйын болуп баратат, анткени же эски сөздөр жаңы мааниге ээ болушат, же кыргыз тилинде жаңы формаларга ээ болгон англисизмдер пайда болот.

Анлимитед - Колдонуучу белгилүү бир мөөнөткө мүмкүнчүлүктү сатып алган Интернетке кирүү схемасы [16].

Аркадный - Интернеттен жүктөп алган компьютердик оюн, анын максаты кыймылдап жаткан нерсени атып түшүрүү [8].

ББ-код -- текстти кооздоо үчүн форумдарда жана башка жалпы сценарийлерде колдонулган атайын корголгон каармандардын ырааттуулугу [16].

Блог - ар кандай жазууларды камтыган тармак журналы же окуялардын күндөлүгү [16].

Виджет - веб-сайтка, блогго же башка чөйрөгө киргизилип, ага белгилүү бир функционалдык мүмкүнчүлүктөрдү кошо турган чакан көзкарандысыз скрипт программасы [16].

Викиальность - Интернетте белгилүү бир сандагы шилтемелердин болушу менен тастыкталган электрондук документтин болушу [16].

Интрасеть - Интернет аркылуу иштеген ар кандай уюмдун жабык ички тармагы - протоколу TCP/ IP [16].

Нетлор ? тармактык фольклор [16].

Редирект – андан ары багыттоо [17].

Торрент - биргелешкен файлды бөлүшүү үчүн тармактык протокол [12].

Траффик - билдирүүнүн агымы же берилген маалыматтын көлөмү [16].

Фейк - атайын санарип фото же видео файлдарынын редакторлорунун атайын программаларынын жардамы менен бурмалоолор [17].

Флуд - интернет баарлашууларга, форумдарга, блогдорго ж.б. кайталанган кыска билдирүүлөрдү жайгаштыруу. [16].

Киберсквоттер - киберсквоттинг менен алектенген адам. Киберсквоттинг - домендик ресурстарды кайра сатуу [17].

Копирайтер - жарнама жана презентация тексттерин жазуу боюнча адис [17].

Ламер - адатта өзүн компьютер жөнүндө жетиштүү билимдүү деп эсептеген тажрыйбасыз колдонуучу [8].

Провайдер - интернет кызматын көрсөткөн адам же компания [17].

Спойлер - Маалыматты эрте ачып жарыялаган адам [16].

Анбоксинг - таңгактан чыгаруу [8].

Апгрейд - бөлүктөрүн же бүтүндөй аппаратты толугу менен алмаштыруу менен бир нерсени өркүндөтүү [12].

Апдейт - лицензиялык программаны акысыз жаңыртуу [17].

Баггинг - телефон байланышын тыңшоо [17].

Копипаст - башка адамдардын веб-ресурстарындагы веб-баракчаларындагы маалыматтарды механикалык көчүрүү жолу менен колдонуу [16].

Технологиянын компоненттерин мүнөздөгөн неологизмдер

Буфер - маалыматты убактылуу сактоо үчүн колдонулган компьютердин эс тутумунун аянты, анткени ал ар кандай ылдамдыкта шаймандар ортосунда которулат [8].

Графический ускоритель - компьютердин эс тутумунун курамында сакталып калган графикалык сүрөттү (же адаптердин өзүн) андан ары монитор экранында көрсөтүү үчүн ылайыктуу формага айландыруучу электрондук шайман [16].

Девайс - адатта технология жаатында белгилүү бир функцияларды аткарууга арналган ички түзүмү бар техногендик объект [12].

Декодер - санарип коддолгон маалыматтын шифрин ачуу үчүн шайман, синхрондуу декодер [17].

Мультиач - бир эле учурда эки же андан көп тийүү чекиттеринин координаттарын аныктай турган сенсордук киргизүү тутумдарынын функциясы [17].

Субноутбук - ноутбук notebook компьютерден кичинекей жана салмагы болжол менен 1-2 кг болгон көчмө компьютер [8].

Хромобук - Chrome OS ноутбугу сенсордук экран менен [16].

Чип - эсептөө тутумдарын түзүү үчүн колдонулган кристаллга салынган электрондук модуль же микросхема [8].

Чипсет - тактай өндүрүү үчүн колдонулган микросхемалардын жыйындысы [8].

Программалык продуктулар жана неологизмдер

Апплет - HTML барактарына киргизилүүчү кичинекей программа, Java тиркемеси [16].

Баг - программада ката кетти [16].

Варез -- программалык камсыздоо, мультимедия жана Интернетте мыйзамсыз таркатылган ар кандай башка мазмун [17].

Вьюер - белгилүү бир форматтагы файлдарды көрүүгө (өзгөртпөөгө) арналган программа [16].

Голосовой интерфейс - үн менен жүзөгө ашырылган программа менен өз ара аракеттенүү. Ал үчүн программа адамдын сүйлөөсүн таанышы керек. [16].

Драйвер - компьютердик шаймандарды башкаруу боюнча атайын программа [17].

Информер - бардык терезелердин үстүндө, жумушчу столунда жарнамаларды көрсөткөн зыяндуу программанын бир түрү [17].

Канвас - HTML5 элементи, скрипттерди колдонуп сүрөттөлүштү түзүү [16].

Кодек - компьютер шаймандары түшүнгөн сигналга айландыруу функциясын аткаруучу программа [17].

Крэк - программалык жабдууну бузуу программасы [16].

Парсер - синтаксик талдоону жүргүзө алуучу программа [16].

Плагин - негизги тиркеменин иштешин кеңейтүүчү программалык модуль [17].

Прокси - компьютер менен Интернеттин ортосундагы ортомчу программа [16].

Свопинг - эс тутумдагы бир программанын сегментин башкасына алмаштыруу жана талап боюнча калыбына келтирүү [17].

Секвенсер - синтезделген үндү түзүү жана редакциялоо программасы [16].

Сервент - серверде иштей турган жана веб-сервердин иштешин кеңейтүүчү программа [17].

Тоссер - электрондук билдирүүлөрдү жана каттарды тематикасы боюнча сорттоо программасы. [16].

Маалыматтык технологиялар жаатындагы лингвистикалык неологизмдер

Маалыматтык технологиялар неологизмдери семантикалык жана лексикалык болуп экиге бөлүнөт

Семантикалык неологизмдерге төмөнкү неологизмдер кирет:

Интернет:

- Күзгү.

Бул сөз "алдыдагы нерселерди чагылдырган жылмакай, жалтыратылган, жалтырак бет" дегенди билдирген. Ушул этапта, "күзгү" неологизм "негизги сайттагы маалымат кайталанган сайт" дегенди билдирет.

- Кыстарма;

Каалаган баракты белгилөө үчүн китепке салынган кагаз же лента. Сөздүн жаңы мааниси - "тез жетүү үчүн браузерде сакталган ресурстарга шилтеме".

- Топтом (Пакет);

- 1) буюмдар салынган кагаз түрмөгү;

- 2) азык-түлүк үчүн кагаз пакет;

- 3) расмий дайындоо жөнүндө каты бар конверт;

Азыр ошондой эле "жергиликтүү тармакта белгилүү бир узундуктагы блоктордо берилүүчү маалымат бар, бул блоктор пакеттер деп аталат."

Компьютерде жана мобилдик телефондо иштөө:

- Карусель;

Бир нече убакыт мурун "карусель" деген сөз отургучтар, аттар, кайыктар түрүндө отургучтары бар тегерек айланып өтүүчү айланма түзүлүштү билдирген. Неологизм катары сөз "циклдеги бир нече процесстерге ресурстарды бөлүштүрүү" дегенди билдирет.

- Окуу

- 1) окулган нерсе, окулуп жаткан чыгарма;

- 2) алар үн чыгарып окуган жолугушуу жөнүндө;

- 3) Неологизм катары сөздүн мааниси: "Сырткы сактагыч түзүлүшүнөн же дисплей экранынан негизги эс тутумга чейинки маалыматтарды тандоо.

Лексикалык неологизмдерге, тиешелүүлүгүнө жараша, жогоруда аталган тематикалык топтордон калган, айтылбаган, неологизмдер кирет.

Тилдеги неологизмдердин иштеши

Жаңы сөздөрдү жаратуунун максатына, алардын сүйлөө максатына жараша, бардык неологизмдер **номинативдик** жана **стилистикалык** болуп бөлүнөт. Биринчилери тилдеги номинативдик функцияны аткарып, түшүнүктөрдү түз аталышат: пайдалуулук; экинчиси объектилерге каймана мүнөздөмө берет: шайман. Номинативдик неологизмдердин пайда болушу, биринчи кезекте, илим менен техниканын өнүгүшүнүн муктаждыктары менен шартталат. Бул неологизмдер жаңы түшүнүктөрдүн аталышы катары пайда болот, мисалы: сгаск, фреймворк, поднотбук ж.б. Номинативдик неологизмдерде, адатта, синонимдер жок, бирок атаандаш аталыштар бир эле учурда пайда болушу мүмкүн (салыштыруу: космонавт - астронавт), алардын бири акырында экинчисин жылдырат. Номинативдик неологизмдердин курамында жогорку адистештирилген терминдер, эреже боюнча, эмоционалдык-экспрессивдик жактан стилдик жактан нейтралдуу: викизм, хостинг, кутудан чыгаруу ж.б. Буга жаңы өнүмдөрдүн жана өнүмдөрдүн жарнамасы жардам берет.

Маалыматтык технологиялар неологизмдери тилде эксклюзивдик номинативдик функцияны аткарып, концепцияны атаган: "Cybersquatter домендик даректерди кайра сатат" [saferunet.org/adult/news/548/] - бул учурда киберсватер бул иш менен алектенген адам. "Махост компаниясы 2004-жылдан бери сапаттуу хостинг кызматтарынын кеңири спектрин көрсөтүп келет" [www.mchost.ru/].

Хостинг - бул тармакта туруктуу болуу сервердеги маалыматты физикалык жайгаштыруу үчүн диск мейкиндигинин камсыз кылышы. "Press conferenceda Gutenbergden Интернет тэгдери эркиндикти" баарына көчүрүп кой "деп кабыл аласыңбы деп сурашты." Көчүрүү-чаптоо - баш адамдардын веб-ресурстары старындагы Маалыматтардын Алдын Веб Баракчаларына Механикалык Көчүрүү Жолу Менен Колдону.

Тилекке каршы, маалыматтык технологиялардын неологизмдери тилде стилистикалык функцияны аткарып жаткандыгын далилдеген мисалдар адабиятта жетишсиз. Ушундан улам, бул тармак тилчи адистерден кошумча изилдөөлөрдү талап кылат деген тыянак чыгарууга болот.

Жыйыныктасак, жаңы сөздүктөрдөн топтолгон изилденип жаткан маалыматтык технологиялар жаатындагы лингвистикалык неологизмдерди беш тематикалык топко бөлүүгө мүмкүндүк берет.

1. Технологиянын компоненттерин мүнөздөгөн неологизмдер;
2. Программалык продуктулар жана неологизмдер;
3. Семантикалык маалыматтык технологиялар жаатындагы лингвистикалык неологизмдер;
4. Лексикалык маалыматтык технологиялар жаатындагы лингвистикалык неологизмдер;
5. Кыргыз тилинде жаңы формаларга ээ болгон англисизмдер.

Неологизмдерди чындыгында жаңы же башка тилдерден кабыл алынган сөздөр, ошондой эле мурда белгилүү болгон, бирок жаңы мааниге ээ сөздөр деп эсептөө керек деген бүтүмгө келдик.

Колдонулган адабияттар:

1. Лившиц, Ф.Д. Пополнение словарного состава английского литературного языка новыми словами, образованным способом сложения аббревиатурных компонентов /Ф.Д.Лившиц//Проблемы теории и методики преподавания иностр. языков и литературоведения. Алма-Ата, 1977.- Вып. 1.- С. 85-95.
2. Мамытов, Ж. Азыркы кыргыз тили: Лексикология /Ж.Мамытов,
3. Базарбаева, Г.Д. Азыркы лингвистикада неологизмдин маани-маңызы <https://elibrary.ru/item.asp?id=25934442>. Республиканский научно-теоретический журнал Известия вузов. – Бишкек, 2014 г.- №12. – С.108-111.
4. Гак, В.Г. О современном французском неологии //Новые слова и словари новых слов. –Л., 1978.- С. 37-53.

References:

1. Livshits, F.D. Replenishment of the vocabulary of the English literary language with new words formed by the way of adding abbreviated components / F.D.Livshits//Problems of theory and methods of teaching foreign languages. languages and literary studies. Alma-Ata, 1977.- Issue 1.- pp. 85-95.
2. Mamytov, Zh. Azyrky Kyrgyz tili: Lexicology /J.Mamytov,
3. Bazarbayeva, G.D. Azyrky linguistics and neologismdin maani-manyzy <https://elibrary.ru/item.asp?id=25934442> .Republican Scientific and Theoretical journal Izvestiya vuzov. – Bishkek, 2014- No. 12. – pp.108-111.
4. Gak, V.G. On modern French neology //New words and dictionaries of new words. –L., 1978.- pp. 37-53.